

Tıbbın Felsefeye Gereksinimi Var Mı?

Oğuz Dicle

Din sorgulanmadan kabul gerektiren bir yaşam görüşünün, bilim ise sorgulanarak değişen ve olguların nasıl gerçekleştiğinin bilgisiyle ilgilidir. Felsefe ise olgunun ya da bilginin anlamına yanıt bulmaya çalışır. Günümüzde bir bilim alanı olan ancak yakın yüzyıllara kadar dinin kuralları ve etkisiyle şekillenen tıp, 17.yüzyıl sonrası modern bilimin yörüngesine girdi. Bu yörüngede büyük kazanımlar elde edilirken, bedenin makineleşmesi ve tıbbın giderek teknolojinin bir uygulama alanına döndüğüne tanık olmaya başladık. Yapay zeka tartışmalarıyla birlikte uç noktalara savrulan bu bakış uzun süredir yapılmayan bir anlam arayışını da gündeme getirdi. Bu arayışı neyle karşılayabiliriz? Sırayla dinin, felsefenin ve bilimin öldüğünü ve günün

sonunda tek galibin teknoloji olduğunu düşünenlerden misiniz? Ya da tıbbın ve hekimliğin anlamı yine ve ancak felsefenin ışıklarıyla aydınlanabilir diyenlerden misiniz?

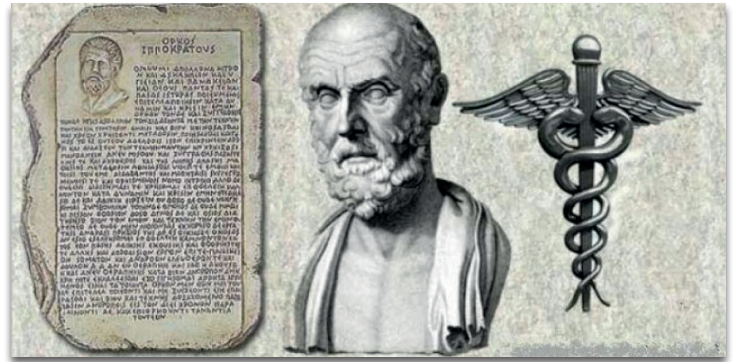
Gelin bu konudaki tartışmayı en başından başlatalım. Zira tıbbın felsefeyle ilişkisi öyle pamuk ipliğiyle bağlı sayılmaz. Bu ilişki çok daha organik ve doğrudan bir ilişkidir. Felsefe, yani philo-sophia, bilgiye ilgi duyma, bilgelik sevgisidir. Burada sözü edilen bilgi gerçek bilgi ya da günümüzde bilimsel bilgi de adı verilen bilgi türüdür ve felsefe bunu kavramsallaştırılmış ve “epistheme” adı verilmiştir. Bu bilgiye sorgulama, araştırma, deney yoluyla gidilebilir. Bunun karşıtı “doxa” adı verilen, sanı olarak bildiğimiz, sorgulamadan edinilen bilgidir ve daha çok inanç alanını ilgilendirir. Tıp tarihi bir anlamda

doksan epistheme'e geçişin bir öyküsüdür. O nedenle tarih boyunca tıp felsefe ile tıp iç içe olagelmıştır. Hekimlerin çoğunun aynı zamanda filozof oldukları da görülmektedir. Arapça bir sözcük olan hakim sözcüğü bilgisiyle doğru karar veren, hikmet sahibi kişi demektir. Hekim de aynı kökten türemiş ve hikmet sahibi kişi demektir. Bilgi anlamına gelen tūb, tab-let(Sümerde üzerine bilgi işlenen killeri)-Teb (Mısırda tüm bilgilerin toplandığı şehir) ve Tıp sözcükleri de aynı anlamı taşırlar. Hekim her dönemde bilen, bilgiye sahip, düşünen, sorgulayan bir kişi olarak kabul görmüştür.

Düşünen bir varlık olarak insan felsefe yoluyla evreni, dünyayı, doğayı ve insanı anlamaya çalışmıştır. İnsanlık tarihinde bu sürecin başlangıcı, bu sorgulamayı sistematik şekilde yapan, neden sonuç ilişkisi içinde gerçekleştiren ilk düşünür Tales olarak kabul ediliyor. Felsefe antik çağda Anadolu ve Yunan coğrafyasında art arda yetişen çok sayıda filozofun katkılarıyla gelişti. Felsefeciler genel olarak insanın içinde bulunduğu ve farkında olduğu şeylerin anlamı hakkında düşünceleri geliştirdiler. Örneğin yaşam nedir? Varlık nedir? Doğru nedir? İyi nedir? Güzel nedir? temel felsefe soruları olmuştur. Bu soruların tümü insanı ilgilendirdiği ve tıp insanla ilgili bir alan olduğundan, başlangıçta bütün filozoflar doğal olarak tıp ve sağlık konusunda da sorular sorarak bunların anlamı hakkında fikir yürütmüşlerdir.

Tıp tarihinde Hipokrat önemli bir kilometre taşı olarak

bilinir. Hipokrat öncesi dönemde sağlığa ve hastalıklara bakış tümüyle doğaüstü güçlerle ilişkiliydi. O nedenle hekimlerin tedavileri büyü ve benzeri yöntemlere dayanmaktaydı. Hipokrat'la birlikte tıbbi bakış rasyonel bir temele dayanmaya başladı. Hipokratın antik çağın en önemli filozoflarından Heraklitos'dan önemli oranda etkilendiği bilinmektedir. Herakleitos'un geliştirdiği önemli felsefi kavramlardan bir diyalektiktir. Diyaletik, zıtların birliği demektir ve bu yaklaşım Hipokrat'ta kendini iki zıtlık olan hastalık ve sağlık kavramlarının bir arada ele alınmasıyla gösterir. Hipokrat hastalık sağlığa, sağlık hastalığa dönüşürken yaşanan süreçle ilgilenmiş ve hastalığın tedavisini sağlıktan eksilenlerle tamamlama prensibine dayandırmaya çalışmıştır.

Heraklitos'un bize kazandırdığı ikinci temel felsefik kavram logos'dur. Eski Yunanca "kavramak, seçmek, saymak, söz söylemek, konuşmak" gibi fiiller ilişkisi olan Logos'un ilk anlamı us ve bu usa dayanan sözdür. Daha sonra uyum, yasa, evren yasası, bilim ilkesi

anlamalarını almıştır. Doğada ve toplumda bir uyum ve düzenin olduğu, bunun bir yasaya bağlı olduğu düşüncesi, Hipokrat'a esin kaynağı olmuş ve insanda da böyle bir düzenin ve işleyiş yasalarının olduğu fikri gelişmiştir. Bunun bir yansıması olarak Hipokrat, hastaya ve hastalıklara çevresi, ailesi de dahil olacak şekilde bakmak gerektiğini düşünmüş ve hastalıkların bir etkileşim ortamında oluştuğunu söylemiştir.

Hipokrat sonrası gelen ve dünya felsefe tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Aristoteles de bir filozof olarak tıp ve sağlık üzerine fikirleri olan bir düşünürdür. Aristoteles geliştirdiği düşünce sisteminde varlıkları tikel ve tümel şeklinde sınıflandırmıştı. Tikel olanlar eşsiz olmayan, kendine özgü olan varlıklar (karşıda duran şu tahta masa), tümel olanlar ise genel ve ortak özellikleri temsil eden varlıklar (masa) dır. Bir başka deyişle tümel geneli, tikel özeli temsil ediyordu. Aristoteles bu yaklaşımını sağlığa da uyarlamış "hastalık yok hasta vardır" düşüncesini öne sürmüştür.

İbni Sina da Aristocu bir düşünür olarak, İslam Dünyasında felsefe ile tıbbi ilişkilendiren önemli bir hekim oldu. Yazdığı Şifa adlı kitabı batıda yüzyıllar boyunca okutulmuş bir hekim olarak İbni Sina görünüş, görünen ve öz ilişkisi olarak kurguladığı felsefesini tıbbın semptom tanı ve tedavi basamaklarına uyarlamış ve bulguların değerlendirilmesinin önemini vurgulamıştır.

Ancak tarihsel süreçte bilimlerin gelişmesi, tıbbın da giderek parçalanarak alt alanlar açması bu durumu değiştirdi ve önemli bir yabancılaşma sorunu ortaya çıkardı. Bütün gözden kaçırılarak parça ile ilgilenilmeye başlandı. Giriş bölümünde belirtildiği gibi bilim sanayi devrimi ve sonrasında bilişim devrimleri ile teknolojinin öne çıktığı ve olgulara büyük oranda mekanik yaklaşan bir tıp ve hekim tipolojisi ortaya çıkarttı. Öte yandan kapitalizm diğer alanları olduğu gibi sağlığı da bir meta haline dönüştürdü.

Elbette sağlığı ve bu değişimi güncel paradigmlar göre eleştiren ve felsefik açıdan değerlendiren çağdaş düşünürler de oldu. Örneğin Sağlığın Gaspi kitabının yazarı Ivan İllich insanların bedenlerinin ve sağlıklarının kontrolünü kendi ellerinde tutmaları gerektiğini savunarak, tıbbın geçmişini bir aşırılık tarihi olarak değerlendirdi ve tıpta sermaye egemenliğine karşı durulması gerektiğini savundu. İllich benzeri marksist düşünürler de sağlıkla ilgili görüşlerini dile getirdiler ve sağlık hizmetini ve tıbbi, kapitalizmin bir parçası

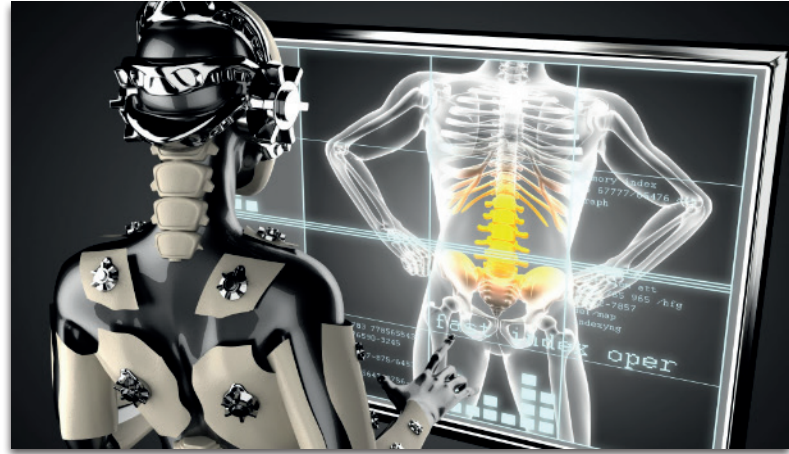
olarak ve kapitalizmle ilişkisi üzerinden açıkladılar. Onlara göre hastalıklar da tedaviler de kapitalist ekonomik sistemin ürünüydü. Tedavi açısından bir faydası olmasa da kâr amacıyla teknolojik gelişmelerin desteklediğini iddia ettiler. Marksist filozoflara göre tıbbi bilgi kapitalist sistemin verdiği zararları doğal ve biyolojik göstererek, hastalıkların politik ve ekonomik nedenlerini gizleyen bir ideolojik araca dönüşmüştür.

Postmodernist bakışı ile bilinen Fransız filozof Michel Foucault ise sağlığın politik bir araç olduğunu, tıp kurumunun iktidar tarafından üretildiğini ve bu sayede iktidarın bedene müdahale edip onu kontrol ettiğini dile getirdi.

İşlevselci bir bakışa sahip olan Talcott Parsons hastalığın kültür kalıplarına göre anlam kazandığını öne sürdü. Hastalıkların sebepleri ve tedavileri konusunda inançların kişisel ve kültürel farklılıkların bulunduğunu gösterdi. Bazı hastalık belirtilerinin toplum ve çevreleri tarafından hastalık olarak onaylanırken, aynı belirtilerin farklı bir toplumda hastalık olarak kabul edilmeyebildiğini söyledi. Her toplumda, bireylerin hastalandığında nasıl davranılması gerektiğini belirleyen bir hasta rolü kalıbı olduğunu belirterek kültürel kodların sağlıktaki önemini işledi.

Sağlık sistemlerini eleştiren feminist düşünürler de oldu. Feministler ataerkil anlayışla kurgulanmış tıbbi kadını sömüren bir araç olarak görmüşlerdir.

Günümüze geldiğinde gelişen teknolojinin sağlık üzerinde büyük bir etki oluşturduğu görülmektedir. Öyle ki teknoloji insanın özgür iradesini teslim alma kapasitesine kavuştu. Sensörlerle izlenen bir insanın sağlık verilerinin sigorta şirketinizce aleyhinize değerlendirilebildiği bir aşamaya kadar gelmiş bulunuyoruz.

Teknolojik gelişmelerin bizi sürüklediği bir yer de insan yaşamını uzatmak ve hatta ölümsüzlüğü elde etme istediği. Canlılar için doğal bir son olan ölüme olan bu müdahale tıbbın her alanında paradigmaları zorlayan bir noktaya getirdi bizi. Peki ama tıbbın amacı ölümsüzlük müdür? Bedenimizi teknolojiye ne ölçüde açmalıyız?

Bu ve buna benzer sayısız soruya yanıt aramak zorundayız. İşte bu noktada yine felsefe yardımımıza koşabilir. Teknolojinin getirdiği birçok yeni uygulama ve yarattığı etik sorunlar, hekimin kim, tıbbın amacının ne olduğunu, tıbbın ne işe yaraması gerektiğini düşünmemize neden olmalı. Sağlık nedir? Her şey

insan için midir? Aslında bu sorular hekimlik mesleği seçilirken ele alınması gereken sorular. Örneğin niçin hekim olmak istiyoruz, tıbbı ne için seçiyoruz sorusu önemli. Felsefeci Düccane Cündioğlu'nun güzel yaklaşımıyla bir şeyi iki nedenden isteriz. Bunlardan ilki kendinden dolayı, diğeri başkasından dolayıdır. Tıbbı seçtim çünkü bana çok para kazandıracak, ya da bana statü kazandıracak diye yanıtladığınızda bu istek tıbbı bir başkasından dolayı seçtiğiniz anlaşılır. Tıbbı onu anlamlı kılan bir nedenle, örneğin insanı sağlığına kavuşturmanın hazzını yaşatacak olmasından dolayı seçmek ise kendinden dolayı istemektir. Hekim olma isteğimizin yaşamımızın amacı ile de bir ilişkisi olup olmadığı da bir tartışma konusu olabilir. Yaşamımızın amacının, dolayısı ile tedavi edeceğimiz hastanın yaşamının amacının ne olduğu tıbbi uygulamaları doğrudan etkileyecek bir durumdur.

Bu sorulara yanıt aramak hekimliğe anlam kazandırmak mesleğin bir teknisyenliğe indirgenmesini önlemenin tek yolu görünüyor. Belki de bunlar yersiz endişeler ve yapay zeka gibi yeni teknolojiler ile birlikte tıbbi kararlar daha doğru, sağlık göstergeleri çok daha düzelmiş olacak, kaynaklar çok daha etkin kullanılacak. Yeni dünyada hekimliğe anlam kazandıracak yepyeni kavramlar doğacak. Öngörmek olası görünmüyor. Ama düşünebilir ve tartışabiliriz. Özetle tıbbın felsefeye gereksinimi var, hem de hiç olmadığı kadar.

Kaynaklar

1. Hekimin Filozof Hali, M.Bilgin Saydam, Hakan Kızıltan
2. Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine, İsmail Yakıt
3. Beden Tıp ve Felsefe, Özen B.Demir, Adem Yıldırım
4. Paran Kadar Sağlık, Mustafa Sönmez
5. Tıp Tarihi, Ayşegül Demirhan Erdemir
6. Tıp ve Felsefe Sibel Öztürk Güntöre
7. Hekime Felsefe Ne Gerek?, Nergis Erdoğan
8. Sağlıkın Gaspı, Ivan Illich
9. Deliliğin Tarihi, Michel Foucault